

(2)

ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİRLERİNDE GÜZEL TİPİ³⁸

Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN³⁹

Bağdagül BULUT⁴⁰

ÖZET

Âşık Şenlik, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Kars ve çevresinin sosyal ve siyasal yönden en çalkantılı dönemlerinden birinde yaşamıştır. Bu durum, onun birçok şiirine yansımıştır. Hatta Şenlik'in halk arasında sevilip sayılmasını, şöhret bulmasını daha çok bu tür şiirleri sağlamıştır denilebilir. Ancak her âşık gibi o da sevmiş; sevdiği veya sevdiği üzerine çeşitli şiirler yazmıştır. "Gönül kimi severse güzel odur" atasözü hükmüne Şenlik'in sevdiği aynı zamanda gönlünün güzelleridir.

Türk şiirinde en çok işlenen konu sevgilidir. Sevgilinin temel özelliği seven kişi tarafından güzel kabul edilmesidir. Güzellik algısı, kişiden kişiye, dönemden döneme değişir. Âşık şiirinde karşılaştığımız güzellerin de belli özellikleri göze çarpar. Hemen herkes tarafından kabul gören bir güzel tipi olmakla birlikte, âşıkların da kendilerince beğendikleri güzeller vardır. Bu bağlamda, Şenlik'in de kendine mahsus bir güzel algısı ve güzellere karşı bir duruşu, bir bakışı bulunmaktadır. Şenlik'in güzel tipi Hürü'dür. Şenlik'in şiirlerinde güzel tipi denince Hürü'nün özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, şiirlerinde yaptığı güzel tasvirlerinden hareketle Âşık Şenlik'in güzel tipi ve bu güzelin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Âşık Şenlik, güzel tipi, âşık şiiri

(BEAUTIFUL TYPE IN MINSTREL ŞENLİK'S POEMS)

ABSTRACT

Minstrel Şenlik had lived in the second half of the 19th century, social and political aspects of Kars and the surrounding area has experienced one of the most caotic periods. This situation is reflected in many of his poetry. Even it is said that such of his poems has provided him being counted to be famous and loved among the people, However, such as every minstrel, he had loved and wrote many poems on the ones who had loved. According to the saying "Those we love are always beautiful", his loved ones are also pretties of his heart .

In Turkish poetry, the subject matter is the most beloved. The main feature of the beloved one is considered beautiful by people who love her. Beauty perception, varies from person to person and period to period. Some certain features of beauties which we have seen in minstrel poems stand out in his poems too. In the poems there has been beautiful types accepted by everyone, but there are beauties who are favourite of the minstrels of their own. In this context, Şenlik has his own peception of

³⁸ 26 Mart 2012 tarihinde Kars'ta yapılan Âşık Şenlik Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

³⁹ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

⁴⁰ Kars Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

beauty and his point of view against the beautiful ones. Şenlik's beautiful type is Hürü. In the poems of Şenlik we can find Hürü's features as beautiful type. In this study, it had been examined of Şenlik's "beautiful type" and characteristics of her in the source of his descriptions of "beautiful" in his poems.

Keywords: Minstrel (Âşık) Şenlik, beautiful type, minstrel poem

Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısında Çıldır'ın Suhara köyünde yaşayan Âşık Şenlik, yalnız yaşadığı bölgede değil, çevre ülkelerde de tanınan büyük bir âşıktır. Asıl adı Hasan olan âşığın doğum tarihi konusunda netlik olmamakla birlikte⁴¹ eldeki kaynaklardan hareketle 1850'de doğduğu tahmin edilmektedir (Alptekin-Coşkun 2006: 60-61). Âşık Şenlik, Türkiye dışında, Azerbaycan, İran, Gürcistan ve Ermenistan'da da tanınan ve bilinen bir âşıktır. Yalnızca kendi döneminde değil daha sonraki dönemlerde de birçok âşığa örnek olmuş (Kaya 2000: 143-154), özellikle dili ve üslubu bakımından örnek alınmıştır. Şenlik, Revan'da bir düğünde toy babalığı yaptığı sırada mat ettiği âşıklarca zehir içirilerek öldürülmüştür (Alptekin-Coşkun 2006: 76-80).

Şiirin temel konularından biri sevgilidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, Kars ve çevresinin sosyal ve siyasal yönlerden en çalkantılı dönemlerden birinde yaşamış olan Âşık Şenlik'in şiirlerinde bile sevgili vazgeçilmez unsurlardan biridir. Sevgi ve sevgili Şenlik için o kadar gerekli ve ihtiyaçtır ki sevgili kucaklamayanın, sarmayanın dünyadan haberi yoktur.

Hey ağalar gelin size söylüyem

Ürüşan gönlümün intirazı var

Et yiyib at binif dilber gucmuyan

Ne biler dünyadan ne haberi var (Alptekin-Coşkun 2006: 182)

"Âşık" denilen kişiler, bu adı, genellikle bir güzele tutkuyla bağlanmalarından, varlarını yoklarını uğruna feda edecek derecede sevip onunla ilgili türküler, şiirler söylemelerinden, bir başka deyişle, sevdaları yüzünden söyledikleri şiirler ve türkülerle beraber adlarının dile düşmesinden alırlar. Bu adı almada en tipik davranış, rüya sonrası âşık olmadır. Rüyasında bade içirilen, seveceği kız veya erkek kendisine gösterilen âşık adayı uyandıktan ve kendisine geldikten sonra şiir söylemeye ve saz çalmaya başlar ve âşık olur. Böylece düz kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiş olur (Günay 1999: 89-96).

Güzel, fiziksel ve ruhsal çeşitli özellikleriyle âşığı kendine bağlar. Âşık olan kişi meftun olduğu güzele, bir başka deyişle sevgiliye kavuşma umuduyla onun peşinden koşar durur. Ona yalvarır, yakarır, sitem eder; kendini görmesini, yaptığı cilvelere, işvelere bir son vermesini ister. Bıkmadan, usanmadan ona olan aşkını, tutkusunu çeşitli vesilelerle değişik biçimlerde dile getirir. Aşka düşen âşığın

⁴¹ Kars şehir merkezinde bulunan ve arası yaklaşık iki yüz metre olan anıtların üzerindeki doğum tarihleri bile birbirinden farklıdır. Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü önünde bulunan anıtta doğum tarihi 1850, Sekseninci Yıl Cumhuriyet Anaokulu yanındaki anıtta ise 1853'tür. Araştırmacıların verdiği bilgiler de birbirinden farklıdır. Günay (1999: 108), Aslan (2001: 26), Sakaoğlu (1989: 192) ve Memmedli Qarapapaq (2000: 114)'a göre 1850, Alptekin-Sakaoğlu (2006: 114)'na göre 1854; Kırzioğlu (2000: 161)'na 1853'tür.

psikolojisi bozulur. Halini hatırlayan soranlara, sevgilisinin, yani âşık olduğu güzelin ruhsal ve fiziksel özelliklerini, yaptığı nazları, cevri ü cefasını, çektiği sıkıntıları anlatır durur. Bu bağlamda, âşıkların şiirlerinde en çok işlenen konu sevgili, dolayısıyla “güzel”dir denilebilir.

Tip nedir ve Türk şiirinde güzel tipi

Tip, burada kastedilen mana çerçevesinde, Türkçe Sözlük’te, aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelere temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek (Türkçe Sözlük 1988, C.II, 1477); Akalın’ın Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde, roman, hikâye ve tiyatro türlerinde, bir özelliği, bütün öbür yönlerini örtecek kadar keskin olan kahraman (1984: 284); Karataş’ın Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde ise hikâye ve romanlardaki kimi kahramanların, ayırt edici vasıflarıyla toplumsal bellekte yaşayanları şeklinde tanımlanır (2007: 485). Tanpınar’a göre ise hayatı umumi vasıflarıyla bize benzeyen, fakat ferdiyetinin hususi çizgileriyle bizden ayrılan şahıstır. Kahramandan farklı olan tip, öykü, roman, tiyatro ve destan gibi eserlerde, eserin niteliğini belirleyen, temellendiren ana unsurlardan biridir (Karataş 2007: 485). Kaplan’a göre ise tip, bir olaya bağlı olarak teşekkül eden edebi eserlerde, eserin bel kemiğini oluşturan, önemli olay, duygu ve düşüncelerin kendisine bağlandığı, bazı eserlerde basit, bazılarında karmaşık bir kişiliğe sahip olan, eski çağlardaki destan ve mesnevilerden bu yana edebi eserlerde genellikle karakteri aynı kalan kişilerdir. Toplumsal yapının ihtiyaçlarına göre ortaya çıkan tipler, sosyal bakımdan manalı olup muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler (Kaplan 1996: 5). Âşık şiirinde de fiziksel ve ruhsal yönden belli vasıfları olan ve hemen herkes tarafından güzel olarak nitelendirilen kişiler vardır. Bu kişilerin sahip oldukları hususiyetler Kaya tarafından tek tek tespit edilmiştir (2007: 646-657). Bu bağlamda, bu kişiler âşık şiirinin güzel tipi olarak kabul edilmektedir

Âşık şiirinde güzel, her yönüyle tasvir edilmeye çalışılır. Bunu, her âşık kendi ifade kabiliyetince yapar/yapmıştır. Âşıklar, bir güzeli tariflerken hiçbir unsuru atlamadan sevgililerini anlatmaya çalışırlar. Bunu yaparken hayvan, bitki ve insanlara ait, herkes tarafından üstünlük olarak kabul edilen çeşitli özellik veya öğeleri teşbih, istiare, mecaz, telmih, icaz, kinaye gibi sanatlar vasıtasıyla sevgilileri için kullanırlar. Ancak aslına bakılacak olunursa hepsinin tarif ettiği güzel tipinin benzer özelliklere sahip olduğu görülür.

Sevgili ve güzel, Türk halk edebiyatında, özellikle türkü ve halk hikâyeleri gibi türlerde, birçok sözlü ürünün ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Her güzel sevgili olmasa da her sevgili sevenince güzeldir. Güzel, seveninde tarifi pek de mümkün olmayan hoş duygular uyandırır. Bu nedendir ki âşık güzeli öve öve bitiremez, yere göğe sığdıramaz. O, ancak âşığın gönlüne sığar. Şairin dediği gibi, “Hüsn odur ki seyrederken ihtiyar elden gider.” Durum böyle olunca da güzel konusunda birçok tanım yapılmıştır.

Güzel, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’te, göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; İyi, hoş...(2005: 818) şeklinde tanımlanmıştır.

Halk şiirinde, güzel ve güzellik üzerinde durulan temel öğedir. Buradaki güzel ve güzellikten maksat, güzel olan her şey, eşya, hayvan, memleket, hal, tutum, davranış vs’dir. Ancak âşık şiirinin temel unsuru olan sevgili de vardır. Öyle ki âşık

edebiyatında güzel ve güzelin özelliklerini aktaran müstakil bir tür, “güzelleme” ortaya çıkmıştır. Güzelleme, halk şiiri geleneğinde en çok örnek verilen tür olduğu gibi, aynı zamanda en çok sevilen türdür. Konu hakkında Yardımcı şöyle demektedir:

Türk halk şiirinde koşmanın güzeli öven türüne verilen ad olup; bir kimseyi, bir güzeli, bir atı, bir yeri, herhangi bir tabiat parçasını övmek amacıyla söylenen şiirlere denir. Kısacası sevdâ ve güzellikler üzerine yazılan şiirlerdir. Aşk, âşık şiirinde en çok işlenen konudur. Âşık sevdalı kişidir. Halk şairi, saz şairi gibi adların yanında bir adının da âşık olması bundandır. O, bir güzele tutkundur ya da gelenek onu ille de bir güzele tutkun görmek istemekte, buna değer biçmektedir. Çoğu âşıklar saz çalıp şiir söylemeye bile bir güzelin sevdasına düştükten, rüyada onun elinden “Âşık badesi” içtikten sonra başlar. Bu çok defa yaşayan bir güzel olmayıp bir güzellik ideali ya da hayal edilen güzeldir. Bu güzelin bütün güzellikleri mükemmel ve abartılıdır. (Yardımcı 2002: 350).

Kaya’ya göre de şairin gönül verdiği yahut hayalinden geçen güzel, üstün vasıflara sahiptir. Perilerden, hurilerden hülâsa güzellerin güzelinden daha da güzeldir. Güzelliğiyle cihanı aydınlatır. Sevgilinin güzelliği hususunda, her ne kadar; Aşam ben nasıl edim / Saz getir fasıl edim Pek de güzel değilsin / Gönüldür nasıl edim manisinde olduğu gibi, daha gerçekçi yaklaşımlar varsa da sevgili, güzeller kervanı içinde yer alır, güzeller içinde gizli durur (Kaya 2007: 646).

Kaya, Halk ve Divan şiirinde sevgilinin güzelliğini daha çok saç, yüz, yanak, göz, kaş, dudak, kirpik, gerdan-gabgab, boy, bel, kâkül-perçem-turre, göğüs, ben, el-kol-avuç-parmak, diş, beden-ten-endam, hatt, alın, ayak, ağız, söz gibi organ ve unsurların sağladığını belirterek, bunların Türk şiirinde nasıl kullanıldıklarını tek tek göstermiştir (Kaya 2007: 646-657).

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzel tipi

Âşıklık geleneğinde kişi, genellikle bade içme sırasında bir güzele âşık olur ve bundan sonra sürekli o güzelin peşinde koşar. Hangi güzeli tarif etse aslında kendisinin gördüğü veya öyle kurguladığı güzelin özelliklerini söyler. Bu bağlamda âşıklar, ideallerindeki güzele yakın özelliklere sahip kişileri güzel olarak adlandırır, onların peşine düşer, ona kavuşamamanın ıstırapıyla yataklara düşebilir, yurdunu, yuvasını, anasını, babasını terk edip, malını mülkünü, servetini kaybedip perişan olabilir. Doğu Anadolu bölgesinin en büyük âşığı olan Âşık Şenlik (Sakaoğlu 1989: 192) de rüyasında kendisine gösterilen güzele (Hürü) âşık olur. Hürü, Şenlik’in güzel tipinin ete kemiğe bürünmüş halidir. Belki de bu yüzden Şenlik’in şiirlerindeki güzelin fiziksel özellikleri neredeyse hiç değişmemektedir. Bunun yanında dörtlüklerde dile getirilen sevgili tavrı, tipik bir güzelin davranış biçimidir.

Aşağıda ilk dörtlüğü verilen şiirdeki güzel de vefasızdır, acımasızdır, çamçırak taşı gibi gittiği yeri aydınlatıp gider, hüner ehlidir, zülûflerinin cilvesi tavus kuşunun cilvelerinden daha fazladır; âşığın gönlüne sürekli temrenli mızraklar saplar. Ancak bütün bunlara rağmen kırklar âleminde bade içtikten sonra içine düşen ateş sönmemektedir. Ateşin kendisini yakması durumunda ise işitenlerin sevgilisini kınayacağını belirterek sevgiliden yüz vermesini ister.

Gel senen vefadar olah gezme kenar sevdiğim

Gameti çamçırak daşı gaddi fenar sevdiğim

Her hışımın kar etti cana gazabın yıhtı meni

Dürü yekta kemandarsan ehl-i hüner sevdiğim (Alptekin-Coşkun 2006: 117).

Şenlik'in sevdiği güzel olan Hürü allar içinde başka birine gelin gitmektedir.

Yürüyen birçok kişinin ortasında, at üstündeki gelinlikli Hürü, Şenlik'in gözüne han gibi, hakan gibi haşmetli görünür. Hattı zatında güzeller, sevgililer sultandır, şahtır, padişahdır. Âşıklar ise kuldur, köledir. Âşıkların fermanı sultanların elindedir. Bu durumda, kölenin padişaha bir şey önermesi, padişahın bir şey istemesi, dilemesi mümkün değildir. Onun kaderine razı olmaktan başka yapacağı bir şey yoktur. Sevgilisinin başka birine gelin gittiğini görünce duyduğu acıyı dile getirirken bile gönlünün sultanına bir şey diyememekte, sadece güzelliğinden bahsetmektedir:

Bir alay esger yanında

Diyesen handı bu gelen

Rütbesi vezir donunda

Hükm-i sultanı bu gelen (Alptekin-Coşkun 2006: 271).

Şenlik'in şiirlerindeki güzel kusursuz ve can alıcıdır. Aşağıdaki "yar" redifli şiirinde önce sevgilinin de kendisi gibi aşk oduna yanmasını ve halini hatırlı sormasını ister. Ancak yüzünü görünce gözleri kamaşır ve güneş doğdu zanneder. Bu sırada sevgilinin yan bakışıyla vücudunun her yerini ateş kaplar. Yana yana küle dönse, gönlü kırık ve aşk ateşi içinde yanıyor olsa bile gece gündüz sevgilisini bekleyeceğini, umudunu yitirmeyeceğini belirtir. Sevgilinin yaptığı zulme aldırılmaz, onu han, kendisini de daima sevgilinin emirlerine amade baş köle olarak görür.

Âşık irahim gıllık aşk oduna yansan yar

Soruşup vaf-ı halimi cevabımı gansan yar

Beygafil gördüm üzünü kamaşdı didem

Bu ziyada kamer olmaz öyle bildim günsen yar

....

Sefil Şenlik aşk ucundan daima serbendendir

Dil hasda gönül şikeste âşk ataşı candadır

Emrine bend olmuşam ikdidarım sendedir

Her zaman ki zülümkarsan benim için hansan yar (Alptekin-Coşkun 2006: 128).

Güzellerin en çok dikkat çeken unsurlarından biri gözüdür. Âşıkların güzel tariflerinde de göz, kaş ve kirpiğin ayrı bir yeri vardır. Sevgilinin bakışlarına, kaşına, gözüne, kirpiğine birçok fonksiyon yüklenir. Aşağıdaki dördlükte, Şenlik, sevgilinin kirpiklerini oka, kaşlarını yaya benzetmiştir. Sevgilinin bakışlarıyla attığı ve âşığın gönlüne saplanan oklar âşığın vücudunu baştan ayağa ateşe salmış, başını döndürmüştür.

Dost elinnen yazılıpdı ahd ü peymandı gelen

Kipriyhleri tığ-ı müjgan gaşı kemandı gelen

Bu gönül derviş misallı seyhat eder âlemi

Vücudu nara belendi sere dumandı gelen (Alptekin-Coşkun 2006: 119).

Âşıklar, sevgiliden istediği ilgiyi göremediği zaman dertlenirler. Bu hâleti ruhiye içinde sevgiliye yalvarırlar. Bunu yaparken tabii olarak onların çeşitli özelliklerini sayarlar. Şenlik, aşağıda ilk dördlüğü verilen "eyle" redifli şiirinin

tamamında sevgilinin bazı özelliklerini ve aşkıdan düştüğü durumu anlatarak sevgiliden merhamet dilemektedir.

Sonam meni saldın gam efkârına

Serimi sevdadan feragat eyle

Gözüm yolda galdı can intizarda

Bir teselli cavap malumat eyle (Alptekin-Coşkun 2006: 137).

Kendisini istemeyip başkasına gelin giden sevgilisinin zalimliğinden bahsederken bile gül yüzlü, deste boylu, tavus kuşu gibi gösterişliliğini söylemeden edememiştir. Şenlik'in güzeli alaycıdır ve âşığm ona olan duygularını alay konusu edip küçümsemektedir.

Menim sevdiceğim deste boyludu

Bizden üz çevirdi girah köylüdü

Tavus tamaşalı sona muyludu

İndi de garaza gelermiş mene

Şeyda bülbül görmeh istemez harı

Gurban etmiş idim devleti varı

Utanmaz sıkılmaz o zalım Hürü

Söyleyif Köğas⁴², da gülermiş mene (Alptekin-Coşkun 2006: 140).

Sevgililerin genel özelliklerinden biri, âşıkların kanına girmek, onları öldürmektir. Şenlik'in sevgilisi de diğerlerinden farklı değildir. Yaptıklarıyla Şenlik'in sinisini delik deşik etmiştir. Sevgilinin aşkı, her zaman âşığm gönlüne ateş bırakır, onu yakar kavurur. Âşık ise gönlünün ateşini söndürmesi için sevgiliden medet umar. Bu durumda sevgilinin gezdiği yerlere yüzünü sürerek belki yaranabileceğini düşünür.

Sefil Şenlik oda salıf özünü

Söndürsene yüreğimin közünü

Yar gezen yerlere sürsem yüzümü

Belki maşukuna yarana gönül (Alptekin-Coşkun 2006: 162).

Sevgililerin en çok benzetildikleri varlıklardan biri melektir. Özellikle yüz güzelliği ve iyilikleri bakımından çoğu zaman meleğe benzetilirler. Şenlik de aşağıdaki dörtlükte sevgilisinin melek yüzlü, tavus cilveli, ibrişim saçlı ve ela gözlü olduğunu, aklını başından alıp kendisini deli ettiğini belirtmektedir.

Hürüyi gilmandı meleh simalı

Tavusdan cilveli ebrüsum teli

Ahlımı itirif olmuşam deli

Ela gözlü nazlı yara ağlaram (Alptekin-Coşkun 2006: 164).

Âşıklar, sevgililerine ait özellikleri sayarken bazen bir, bazen birkaç, bazen de baştan ayağa bütün güzelliklerini dile getirmeye çalışırlar. Örneğin bir şiirde sadece bakışının güzelliği ve etkileyciliği, bir başka şiirde gözü ve yüzünün güzellikleri, diğer bir şiirde ise saç, göz, yüz, boy, bos, yürüyüş gibi birçok güzellik unsuru birden işlenir. Şenlik, aşağıda iki dörtlüğü verilen "Bahdavar" redifli şiirde, sevgilisinin sadece bir değil, baştan ayağa bütün güzel yönlerini dile getirmiş, övmüştür.

Seher tamaşalı başı yığnağlı

Çar etrafı galmagallı bahtavar

Gatı yay müjganı gizli sevdalı

⁴² Hürü'nün köyünün adı.

Goyumlu gardaşlı elli bahdavar

....

Şenlik de mayıldı o bedir üze

Derdim elli iken yetirdin yüze

Sinen beyaz mermer leblerin meze

Al yanağı kızıl güllü bahdavar (Alptekin-Coşkun 2006: 180).

Âşıklar, bazen sevgilinin vücut hatlarının güzelliklerinden bazen de sevgiliye ait güzellik unsurlarının âşık üzerindeki etkisinden ve sevgilinin güzelliğini âşığa karşı kullanışından bahseder. Şenlik, aşağıda ilk dördlüğü verilen “eler” redifli şiirde sevgilisinin bazı özellikleri yanında, bazı güzellik unsurlarını âşığa karşı nasıl kullandığını da belirtmektedir.

Kekliş yerişlinin her nezakati

Ecel seyhatına seli rast eler

Tığ-ı niza zer gaşların heyeti

Ganlı cidaların cana gast eler (Alptekin-Coşkun 2006: 186).

İki dördlüğü verilen aşağıdaki şiir de sevgilinin âşığa karşı tavrını anlatan şiirlerden biridir. Sevgili, âşığın aklını başından alıp, yüreğine ateş bırakmaya gelmektedir. Âşığın yanması için sevgilinin yüzünü görmesine gerek yoktur, onun nezaketi ve edası da gönlünde büyük yangınlar çıkarmaya yetmektedir. Sevgilinin kaşları keman, yay, kirpiği mızraktır. Sevgili bu silahlarını kullanarak âşığı vuracaktır. Âşık, pervane gibi, hem aşktan yanıp tutuşmakta hem de yanacağını bile bile ateşe daha fazla yaklaşmaktadır. Bu durumu seyreden sevgili ise onun duygularına karşılık vermediği gibi, bir de alay etmektedir.

Sende ki var bu nezaket bu eda

Özünü görmedim yanaram oda

Kaşları kemandı kirpiği cida

Tuşlayıf sineme vurmağa geler

Sergender Şenlik’ em gam hanasıyam

Yanaram oduna pervanasıyam

Eşidip ki aşgın divanasıyam

Söyledif başıma gülmeye geler (Alptekin-Coşkun 2006: 187).

Sevgililerin özelliklerinden biri de yakıcılığı ve can alıcılığıdır. Aşağıdaki ilk dördlük, âşığı pervaneye dönüştüren bir tasvirdir. Sevgilinin yüzü ay, sinesi mermer, dudakları ve ağzı alevdir. Yani sevgiliye kavuşmak isteyen biri, kendini bile bile ateşe atacaktır. Kaşları hilaldir. Yüzünün güzelliğini ise anlatmaya kelimeler yetmez. On dört bölük, üç yüz altmış tel olan zülflerinin her biri bir tarafa düşmüştür.

Şemama lebleri fel fi’li fincan

Mermer sine billur bulah alır can

O gandef dihanın hayat-ı mercan

Heşim-i hal bedir üze düşüfdü

Şenlik der gaşların hilalı sünbül

Mahıtab veçhini vasf edemez dil

On dört bölüh zülfün üç yüz altmış tel

Her birisi bir pervaza düşüfdü (Alptekin-Coşkun 2006: 200).

Şenlik, Zübeyde redifli şiirinde, hem kendinin hem de bir nevi âşık şiirinin güzel tipinin amentüsünü söyler. Zübeyde'nin gözlerinden başlayarak, göz, dudak, yanak, ses, nefes, tırnak, parmak, giyim-kuşam yakıştırma, ince bel, baş, ince vücut, yuvarlak göğüs, beyaz sine, kirpik, yürüyüş, uzun saç, kara kaş, siyah kirpik, taralı kâküller, beceriklilik (halı dokuma) gibi, bir güzelde aranan bütün unsurları tek tek sayar. (Alptekin-Coşkun 2006: 267-269).

Şenlik, sadece divan, koşma ve semailerinde değil tecnislerinde, muhammeslerinde ve sicillemelerinde de sevgilinin güzelliğinden bahsetmiştir. Aşağıdaki tecniste ela gözlü, sarhoş bakışlı, zülüflerini bir yana taramış olan sevgili, âşığın yüreğine ateş düşürmüş, aklını başından almış, Mecnun eylemiştir.

Ala gözlüm meni Mecnun eyledin
Humarranîf serhoş bahma bir yana
Men ezzinem bir yana
Dara zülfün bir yana
Od saldın üreğime başına
Gorkurah ki alışa bir yana
Eğer bend olmasam zülfün teline

Baş götürrem bu ülkeden bir yana (Alptekin-Coşkun 2006: 276).

Bir başka tecniste tasvir edilen sevgili ise güneşten daha parlaktır. Âşık, onu bin güzele bile değişmemektedir. (Alptekin-Coşkun 2006: 278).

Şenlik, ilk ve son bendi aşağıda verilen "kırmızı" redifli muhammese aşk yüzünden başına gelenleri ve sevgilisinin özelliklerini saymakla başlar. İlk bent sonunda karşımıza kara vicdanlı bir sevgili ve kara talihli bir âşık çıkar. İkinci bentte sevgilinin fiziksel özellikleri, sinesinin beyazlığı, dilinin tatlılığı/avcılığı, nefesinin kokusunun güzelliği, dişlerinin inciliği, yüzünün parlaklığı ve bakışlarının etkileyiciliği üzerinde durulmuştur. Üçüncü bentte bu güzelliğin âşığı düşürdüğü hal anlatılmış ve her tarafı sarıya kestirmiştir. Dördüncü bentte yine sevgilinin güzellikleri dile getirilerek yeşil bir renk etrafı kaplamıştır.

Bu şiirde âşık ve maşuğun durumu alegorik biçimde renklerle anlatılmıştır. Birinci bentte âşığın durumu ve sevgilinin ilgisizliği siyah renkle, ikinci bentte sevgilinin güzelliği beyaz renkle, üçüncü bentte âşığın çaresizliği ve kendini her gün biraz daha yiyip bitirmesi sarı renkle, dördüncü bentte sevgilinin hayat doluluğu ve âşığı hayata bağlayıcılığı yeşil renkle ifade edilmiştir. Her bendin sonunun kırmızıya bağlanması ise her halükârda âşığın ateşler içinde yandığını göstermektedir

Aşk ucunnan abdal oldum gezerem yolu siyah
Sevdiğim galbi garadır fıkır-i hayalı siyah
Hak mene müyesser edif talih iğbalı siyah
Gönlüm isder elim yetmez ibrişim teli siyah
Hasretim gonca dehana can intizar kırmızı

Gene tavus nezaketli pervazı pirim yeşil
İnci mercan yakut zümrüt lal-ı gevherim yeşil
Süsen sünbül mor menevşe gül nakışlarım yeşil
Anberim suhru al halameneviş nurim yeşil

Kul Şenlik vâsf-ı hal eyler söz muhtesar kırmızı (Alptekin-Coşkun 2006: 282-283).

Aşağıda ilk bendi verilen “kimidir” redifli sicillemeye de yukarıda belirtilen Zübeyde redifli şiir gibi, tam manasıyla Şenlik’in güzel tipinin hususiyetlerini ihtiva eder.

Bir güzele müptelayım hıfzı pünhan sır kimidir
Döşü enli beden nazih ağ sinesi kar kimidir
Memeler felfili fincan lebler büste nar kimidir
Dudahlar nergis yaprağı dişler inci dür kimidir
Ağ yüzünde dane ballar yagutu ahmer kimidir
Gaşları galeni nakısı ay kabağı nur kimidir
Siyah perçem ser çığa tel zülüfler şahmar kimidir
Süsen sümbül mor menevşe aynı bezaslan kimidir
Açılıf gonca gülleri faslı nevbahar kimidir (Alptekin-Coşkun 2006: 287-288).

Buraya kadar şiirlerinden örnekler verilerek ortaya konulmaya çalışılan Şenlik’in şiirlerindeki güzel tipi, fiziksel ve ruhsal özellikleri itibariyle iki kategoride değerlendirilebilir.

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzellerin fiziksel özellikleri

Şenlik, şiirlerinde tasvir ettiği güzellerde en çok yüze ait unsurlardan bahsetmiştir. Güzellerin yüzü, meleğe, aya, güneşe, yanakları ise al kızıl güle, elmaya ve laleye; kaşları yaya ve kemana; kirpikleri siyah olup oka; dudakları şeklen gül ve nergis yaprağına, ağzının ve dudaklarının rengi aleve; gözleri ela ve kaynar bulağa benzetilmiştir. Bakışları etkileyici ve fitneci, gamzesi ise cellattır.

Bu durum gayet normaldir. İnsanlar karşı karşıya geldiklerinde ilk önce birbirlerinin yüzlerine bakarlar. Göz göze ve yüz yüze kurulan bu iletişimle kendilerinin durumları ve birbirleri hakkındaki duyguları yüzlerine yansır. “Dost başa düşman ayağa bakar” atasözünde belirtildiği üzere, güzellerin en vazgeçmez dostları olan âşıklar, pek tabiidir ki öncelikle onların yüzlerine bakacaklardır. Bu yüzden âşıklar, şiirlerinde öncelikle yüze ait unsurları dile getirirler.

Bunların yanında, güzeller, zülüfleri tavus kuşunun tüylerinden daha güzel ve uzun saçlı, karanlık gecede doğmuş hilal gibi etkileyicidirler. İlkbahar gibi süslü, tavus kuşu gibi cilveli ve gösterişlidirler. Deste boylu, ibrişim saçlı, kâkülleri taralıdır. Sineleri beyaz mermere ve taze yağmış kara benzer. Koyunları cennet, memeleri birer nar veya felfili fincandır. Nefesleri oldukça etkileyici olup gül yağı gibi kokar. Tavırları keklige, tırnakları sedefe, sesleri bülbül sesine, dişleri inciye benzer. Bedenleri oldukça nazik olup dilleri tatlıdır.

Kısacası Şenlik’in güzellerinin benzeri yoktur. Onlar çamçırak taşı gibi gittiği yeri aydınlatır; ıslıl ıslıl yanar, gözleri kamaştırırlar. Onların güzelliklerini kelimelerle anlatmak mümkün değildir.

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzellerin ruhsal özellikleri

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzeller, güzelliklerinin ve âşığın kendilerine olan ilgisinin farkındadırlar. Şiirlerde geçen güzeller, hışmından ve gazabından korkulacak kadar acımasız ve zalimdir. Vefasız oldukları gibi, katline ferman yazdıracak kadar kara vicdanlıdırlar. Âşığın gönlünü kırar; âşığı ateşlere atar; gama, efkâra bırakır, sevgiliyi bekletmekten zevk alırlar; katı yürekli olup sevgiliye yüz vermez; utanma ve

sıkılmaları yoktur. Âşığıyla oynar, onların zaaflarını kullanırlar. Âşığı dinliyormuş gibi yaparak söyler; sonra alay ederek hallerine güler; âşığın celladıdır. Davranışları âşığın aklını başından alabilir, edalıdır, naziktir, cilvelidir, insanın yüreğine ateş bırakır, gözleri fitne çıkarır.

Sevgilinin bu ilgisizliği, alakasızlığı, acımasızlığı neticesinde Şenlik bir nevi, Yunus'un insanı kâmil olma noktasında geçirdiği merhaleleri özetlediği "hamdım, piştım ve yandım" aşamalarını yaşamış ve geçmiştir.

Sonuç

Âşık Şenlik'in güzel tipi, Türk şiirindeki güzel tipiyle hemen aynı özelliklere sahiptir. Her ikisinde de güzel âşığa derin acılar çektirmekte ve sevgisine karşılık vermemektedir. Bütün bunların yanında, sevgili fiziksel özellikleri yönüyle kusursuz yaratılmıştır. Âşık edebiyatında olduğu gibi, Âşık Şenlik'in sevdiğinin meşrebinde de acıma yoktur. Öyle ki sevdiğinin gözlerinin içine baka baka gidip başka biriyle evlenebilmekte, âşığın dünya hayatını karartabilmektedir.

Âşık Şenlik'in sevgili için kullandığı sıfatlar, Türk edebiyatında güzeller için kullanılan sıfatlardır. Sevgilinin fiziksel özellikleri yanında ruhsal özellikleri de şiirlerde sıkça işlenmiştir.

Güzelin özellikleri şiirlerin tamamında neredeyse aynıdır. Bunun nedeni, Türk şiirindeki güzel tipi yanında, toplumumuzca kabul edilen kız-naz veya güzel-naz algısındanadır. Güzelin/sevgilinin âşığına yaptıkları aynı zamanda âşığın sevgiliye olan ilgisinin sürekliliğinin de sebebidir. Bu bağlamda, güzel âşığına ne yapsa haklıdır ve güzel olmanın gereği budur. Şenlik, sevgilinin bütün cevr ü cefasına, zulmüne rağmen, onun güzelliğinden bahsetmeden duramaz; sevgili ne kadar acımasız ve vicdansız olsa da güzelin hakkını teslim eder. Kısacası güzel güzeldir, her ne yapsa hakkıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, L. S. (1984), Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul.
- Alptekin, A. B. - Coşkun, M. N. (2006), Çıldırli Âşık Şenlik Divanı, Ankara, Çıldır Belediyesi Yayınları.
- Alptekin, A. B. - Sakaoğlu, S. (2006), Türk Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Aslan, E. (2001), Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri, Karşılaşmaları-Hikâyeleri, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Günay, U. Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi, Ankara 1999, Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M. (1996), Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Karataş, T. (2007), Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2007) Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları.
- _____, (2000), "Edebiyatımızda Âşık Kolları Ve Âşık Şenlik Kolu", Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri (22-23 Mayıs 1997), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 143-154.

Kırzioğlu, M. F. (2000), “Çıldırli Âşık Şenlik 1853-1912’te Vatan Millet Duyguları”, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri (22-23 Mayıs 1997), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 161-174.

Memmedli, Ş. (Qarapapaq), (2000) Borçalı Edebi Muhiti (Qaynaqları, Teşekkürü, İnkişafı), Bakı, Elm.

Sakaoğlu, S. (1980), Türk Saz Şiiri, Türk Dili Dergisi Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), S.445-450, Ocak 1989, Türk Dil Kurumu Yayınları, 105-250.

Türk Dil Kurumu, (2005), Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yardımcı, M. (2002), Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri, Ankara, Ürün Yayınları.